

“EEN SCHOON BUITENGOED TE OVERBOELARE”

Bouw- en eigendomshistoriek van het Kasteel Van Cleemputte

Jacques DE RO

In de tweede helft van de 19de eeuw wordt Overboelare een sterke aantrekkingspool voor op expansie beluste nijveraars. De kleine stad Geraardsbergen met zijn 191 ha kan hen te weinig bouwgronden bieden zodat industriële vestigingen extra muros onvermijdelijk zijn. Pionier is Guillaume Mertens (1803-1877), die met zijn lucifer- en beenzwartbedrijf in 1854 verhuist van de Hunnegemstraat naar de Kleine Hunnegemkouter te Overboelare. Op de hoek van de Groteweg met de Hogeweg laat hij een directeurswoning bouwen, later in de volksmond bekend als het Geuzenkasteel.¹ Aansluitend langs de Groteweg richting dorpskom wordt er eind van de jaren 1870 een tweede riante woning, in de vorige eeuw bekend als het Kasteel Van Cleemputte, opgetrokken door zijn zoon Guillaume Balthazar.

Guillaume Balthazar Mertens

Na de vestiging van zijn *solferstek-stoomfabriek* in Overboelare, weet Guillaume Mertens dankzij zijn succesvolle onderneming in twintig jaar tijd een aanzienlijk fortuin op te bouwen. Hij investeert vooral in de aankoop in de gemeente van huizen, partijen land, hooiland en bos. Na zijn overlijden op 2 augustus 1877 wordt het bedrijf omgedoopt tot *Usine veuve G. Mertens-Van Wetter & enfants*. De leiding van de onderneming komt mettertijd in handen van een van zijn zonen, Guillaume Balthazar. Hij wordt te Geraardsbergen geboren op 28 januari 1855 als oudste zoon uit het tweede huwelijk van Guillaume Mertens met Jeannette Van Wetter. Op 29 mei 1877 trouwt hij met Marie Spitaels (° Geraardsbergen 1854), dochter van Victor Hubert, brouwer en van Maria Josephina Stalpaert. Door zijn huwelijk raakt hij verbonden met de lokale politieke bankiersdynastie Spitaels, die in de Oudenbergstad decennialang de scepter zwaait².

De familie Mertens-Spitaels. De foto is vermoedelijk genomen circa 1889. (Verz. J. De Ro)

1. J. DE RO, *Het succes van de solferstek. Nieuw licht op de eerste Geraardsbergse lucifersfabrikant Guillaume Mertens*, in *Gerardimontium* nr. 213, 2006, p. 10-15.
2. Marie Spitaels is de kleindochter van Adrien Spitaels (1782-1834), rentenier en burgemeester van Geraardsbergen in 1830-1834. Haar oom is bankier Cyrille Spitaels (1819-1881), die onafgebroken in de gemeenteraad zetelt in 1848-1881.

Zijaanzicht van het 'Kasteel Van Cleemputte' (ongedateerd) (Verz. J. De Ro)

Aanvankelijk krijgt hij het volle vertrouwen van de familie Mertens om het levenswerk van zijn vader verder te zetten. En hij plant zelfs nieuwe investeringen buiten de lucifersnijverheid. Op 23 januari 1876 sticht hij, samen met 19 andere kapitaalkrachtige personen, voor notaris Eduard Toussaint te Brussel, de *Société Anonyme des Bains et des Dunes de Middelkerke et de Westende*. Deze vennootschap heeft tot doel Middelkerke uit te bouwen tot een badplaats en zo het kusttoerisme te bevorderen. In 1877 maakt hij deel uit van het toezichtcomité.³

Net als zijn vader investeert hij een

Guillaume Balthazar Mertens met zijn jongste zoontje Balthazar Guillaume heffen samen het glas (circa 1889) (Verz. J. De Ro)

Het buitengoed te Overboelare voor de uitbreiding van 1896. Deze foto moet vermoedelijk genomen zijn kort na de aankoop door Paul Van Cleemputte in 1891. (Verz. J. De Ro)

groot deel van de opbrengsten van de lucifersproductie in de verwerking van heel wat partijen land, hooiland en bos op verschillende plaatsen in Overboelare, maar ook in de verder gelegen gemeenten. Achter de directeurswoning en tussen de Grote- en Hogeweg slaagt hij erin kort na zijn huwelijk een zevental aaneengesloten percelen land te verwerven, met een gezamenlijke grondoppervlakte van 1 ha 17 a 20 ca.⁴ Op 16 augustus 1879 krijgt hij van de provinciale dienst Bruggen en Wegen de toestemming

“tot het bouwen van een huis met haag en hekken daarvoor te Overboelare langs de baan van Gent naar Maubeuge”.⁵ Het wordt een grote statige woning⁶ naar het ontwerp van de Gentse architect Emile Van Hoecke-Peeters.⁷ De veelzijdige Van Hoecke-Peeters was toen al bekend voor het ontwerp van het classicistische stadhuis van Zottegem (1863) en de neogotische basiliek van Oostakker-Lourdes (1875). Dit dubbelhuis met 240 m² grondoppervlakte en rechthoekig grondplan, heeft zowel langs de

3. Inlichtingen verstrekt door architect Ronny Van Troostenberghe, voorzitter van *Heemkring Graningate* te Middelkerke, waarvoor dank.

4. AKG (Archief Kadaster Gent), Ove (Overboelare), doc. 212, art. 1389, sectie A 387^a, 891^a, 893^c, 892^b, 892^e, 890^b en 890^c.

5. RAG (Rijksarchief Gent) HGA (Hedendaags Gemeentelijk Archief) Ove, nr. 1139.

6. AKG, Ove, doc. 212, art. 1389: de woning (sectie A 887^a) is gelegen op het *Slechtveldeken*, tussen de *Steenweg van Lessen* en de *Vloesbergchen weg*.

7. Emile Van Hoecke (1837-1919), verbindt zijn naam met deze van zijn echtgenote Florence Peeters en onderscheidt zich zo van zijn vader, de gerenommeerde architect Jacques Van Hoecke. Al van in zijn jeugd is hij actief in zijn vaders atelier. In 1854 kiest hij voor een theoretische bouwkundeopleiding aan de Gentse academie, maar stopt na twee jaar zijn studies. Toch wordt hij als volwaardig architect vermeld in het register. In 1863 is het ontwerp van het stadhuis van Zottegem zijn eerste grote opdracht. In 1867 gaat hij aan de slag als overheidsarchitect met als specialisatie scholen en gemeentehuizen, meestal in een baksteenstijl met rondbogen boven de ramen (de gemeenteschool van Zaffelare, de gemeenteschool en het gemeentehuis van Opbrakel, het gemeentehuis van Buggenhout). Daarnaast maakt hij naam als architect van religieuze gebouwen (de Sint-Mattheuskerk te Zwalm, de Heilige Hartkerk te Belzele (Evergem), de Kapel van de Zusters van Liefde te Gent en te Melsele, de pastorie van Kieldrecht, de site van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes in Oostakker). Maar ook het ontwerp van zowel particuliere woningen (Kasteel *Verloren Bos* te Eksaarde) als industriële gebouwen (*Filature de Rooigem* te Gent) staan op zijn naam.

achter- als langs de zijkant een bijgebouwtje. Het loopt 19,20 meter diep en heeft een neoclassicistische lijstgevel met een breedte van 14,30 meter. De bepleisterde voorgevel telt twee bouwlagen en is opgedeeld in vijf traveeën, met op de begane grond imitatiebanden en met twee grote leeuwenbeelden voor de centrale toegangsdeur, die door een klein balkon overdekt is. Een sierlijk medaillon met vrouwenhoofd scheidt de deur van het balkon.

Alle vensters zijn rechthoekig en in geprofileerde omlijstingen met stucsluitsteen en festoen. De bovenverdieping wordt geritmeerd door vier pilasters die de deurtravee van de venstertraveeën scheiden en die tegelijk boven de kroonlijst een siervaas torsen. Het afgeknot mansardedak is met leien bedekt en telt drie *œils-de-bœuf* die een spits schragen. Wellicht is hier logeerruimte voorzien voor de drie dienstmeiden⁸, die permanent inwonen. Ook het hoekig zijgebouwtje - vermoedelijk het portiershuis - vormt met een gelijkaardige dakconstructie en *œil-de-bœuf* een eenheid in stijl met de hoofdgebouw. De jonge Mertens heeft geld noch moeite gespaard om met zijn stijlvolle woning uit de schaduw te treden van zijn invloedrijke schoonfamilie, van wie bekend is dat zij heeft geresideerd op de fraaiste landgoederen in de omgeving⁹. Zijn woning wordt overigens omschreven als een “schoon buitengoed met lust- en groenselhof¹⁰, stallen¹¹, koetshuis¹², zadelkamer, groote

Gemeente Overboulare.
Eerste koop.
**EEN SCHOON
BUITENGOED**
onlangs gebouwd

met lust- en groenselhof, stallen, koetshuis, zadelkamer, groote vogelkooi, hondekoten, winterhof met termo-siphon (systema Van Hoecke), serren, ijskelder en een portiershuis, gestaan en gelegen te Overboulare, op den steenweg van Lessen, dicht nabij de stad, gekadastréerd sectie A, nummers 387A, 891A, 893C, 892N, 892N, 890B en 890C, met eene grootte van 1 hectare 17 aren 20 centiares, omringd met muren en hagen, komende van voren met den hof en het portiershuis aan den steenweg van Lessen op Geeraardsbergen, van den eenen kant Mr Spittaels, van den anderen d'erven Van der Kelen en andere, van achter den Vloesbergischen weg.

Deze Eigendom is gelegen op drie minuten afstand der Statie van Geeraardsbergen en is opgebouwd op de plans en onder het opzicht van d'heer Van Hoecke, architecte te Gent. — Het huis is verlicht door een Gaz-toestel afhangende van den eigendom, systema der Maatschappij LA VESTALE.

Op 15 maart 1891 wordt in het lokale weekblad *De Aankondiger* de openbare verkoop gemeld van het buitengoed te Overboelare, samen met huizen, weiland en bossen in diverse gemeenten. Twee weken later, op 29 maart, verschijnt een tweede aankondiging in hetzelfde weekblad, maar handelt enkel over de verkoop van het buitengoed.

Openbare verkoop
VAN EEN SCHOON
BUITENGOED,
HUIZEN, LANDEN,
Meerschen en Bosschen,
te Overboulare, Geeraardsbergen,
Deffinge, Nederboulare, Voorde,
Baelegem, Haeltert,
Deux-Acren en Flobecq.

De Notaris **François RENS**, verblijvende te Geeraardsbergen, zal, namens de eigenaars, openbaar verkoopen:
Gemeente Overboulare.
Eerste koop.
**EEN SCHOON
BUITENGOED**
onlangs gebouwd

met lust- en groenselhof, stallen, koetshuis, zadelkamer, groote vogelkooi, hondekoten, winterhof met termo-siphon (systema

**Fabriek van kunstmatigen Arduin
en geperste Porphier.**
(GERREVETEREID STELSEL)
Gouden Medaillen in de Tentoonstellingen van Oostende 1888, Parijs en Antwerpen 1889.

Huis G. MERTENS, Geeraardsbergen.
Bijzonderheid van geperste Beton-buizen.
Gewelven en Vloeren. Onderneming van alle Bouwwerken in Cement en Beton.
Verkeersbakken, Waschteenen, Dorpels, Gevels, Putdeksels, Muurdeksels,
Grafmonumenten.
Vloersteenen in gepersten Cement, effen en ingewerkt.
Portlandsche en Romeinsche Cement. Kalk in poeder.

Prijzen buiten alle Concurrentie

Terwijl zijn buitengoed te Overboelare en talrijke andere eigendommen openbaar te koop staan, maakt Guillaume Balthazar Mertens reclame voor zijn “fabriek van nage-maakten arduin in samengeperste porphiere” in het lokale weekblad *De Aankondiger* van 29 maart 1891

8. RAG, HGA Ove, nr. 247: het gaat om Clementina Bertheuil uit Sint-Martens-Lierde, Octavia Vanderkelen uit Aspelare en Leontina De Clercq uit Zarlardinghe. Alleen deze laatste zal in 1891 met het gezin mee verhuizen naar Gent.
9. Het gaat te Geeraardsbergen om het *Oudenbergkasteel* en het *Baudewijnkasteel*, te Nederboelare om het *kasteel van de baronie Boelare* en te Onkerzele om het *Hof ten Broeke* en het zogenaamde *Kasteel van Onkerzele*.
10. AKG, Ove, doc. 212, art. 1389: aangeduid als *tuin* (sectie A 890^e, 1 ha 11 a 70 ca).
11. AKG, Ove, doc. 212, art. 1389: aangeduid als *stal* (sectie A 892^e, 90 m²).
12. AKG, Ove, doc. 212, art. 1389: aangeduid als *huis* (sectie A 892^e, 70 m²).

vogelkooi¹³, hondekoten, winterhof met thermosiphon (systema Van Hoecke)¹⁴, serren, ijskelder¹⁵ en een portiershuis". De bijgebouwen (koetshuis, vogelkooi, wintertuin en de stallen) liggen achter elkaar tegen de zuidelijke perceelsgrens van het landgoed. Via een smeedijzeren sierhekken, gevat tussen twee kolommen met arduinen banden, betreedt men langs de Groteweg het domein, dat helemaal omringd is door muren en hagen. De woning wordt verlicht door een "Gaz-toestel, afhangerende van den eigendom, systema der Maatschappij LA VESTALE".¹⁶ Op 1 juni 1880 wordt daar hun derde kind Marguerite geboren.

Bankroet

De volgende jaren houdt zijn moeder Jeannette Van Wetter de leiding over de lucifersfabriek stevig in handen en het is onduidelijk hoe nauw zij Guillaume Balthazar hierbij betreft.¹⁷ Meer en meer krijgt het bedrijf te kampen met de lokale concurrentie, zowel in de eigen gemeente¹⁸ als in Geraardsbergen¹⁹ en dreigt er overcapaciteit.

Er wordt bespaard op de ruwe grondstoffen en de lonen worden zeer laag gehouden, wat dan weer stakingen uitlokt. Om hier tegen in te gaan sticht Guillaume Balthazar Mertens, samen met een aantal Geraardsbergse luciferfabrikanten, in 1883 het handelskantoor *Société Anonyme Comptoir Général des allumettes chimiques belges à Grammont*. Hierdoor wordt de coördinatie van de handel in lucifers slechts voor één jaar geregeld.²⁰ Op 20 april 1887 richt hij de *Maatschappij in gezamenlijke naam G. Mertens en Cie* op. Hierin zetelen naast Guillaume Balthazar zijn zusters Léontine en Elvida Mertens, bijgestaan door hun echtgenoten Gustave Vander Naillen²¹ en Gabriël Duchâteau²². Hierdoor kan zijn naaste familie²³ directe controle uitoefenen op zijn directeurschap. En dat is nodig! Wellicht mist Guillaume Balthazar de sterke ondernemingszin van zijn vader, want in 1890 is hij niet meer in staat de opgestapelde schulden af te lossen en wordt hij gedwongen de meeste van zijn onroerende bezittingen openbaar te verkopen. Zijn maatschappij wordt

ontbonden en op 10 februari 1892 wordt de *Société Anonyme Mertens et Cie* opgericht. Zijn moeder Jeanette Van Wetter, samen met haar schoonzoon Gustave Vander Naillen, neemt weer het roer in handen maar in een verzwakte positie want ook vier Brusselse aandeelhouders zetelen nu in de beheerraad. Daarnaast wordt ook de maatschappelijke zetel van de nieuwe maatschappij naar Brussel overgebracht. Al in 1894 is de familie Mertens niet meer vertegenwoordigd in de beheerraad.²⁴ Guillaume Balthazar verhuist met zijn echtgenote en vier kinderen²⁵ op 22 juli 1891 naar de Lousbergkaai in Gent, maar keert kort daarna terug naar Geraardsbergen, waar het gezin een woning betreft in de Adamstraat. Heeft hij de dreigende faling van het familiebedrijf vroeger zien aankomen? In de tweede helft van de jaren 1880 werpt hij zich volgens de lokale pers op als uitbater van een "fabriek van nagmaakten arduin in samengeperste porphyre" en specialiseert hij zich in "nabootsing van rotsen, watervallen en waterkommen", wat

13. AKG, Ove, doc. 212, art. 1389: aangeduid als *Vogelvlugt* (sectie A 892^d, 80 m²).
14. AKG, Ove, doc. 212, art. 1389: vermoedelijk aangeduid als *broeikas* (sectie A 890^b, 50 m²). *Systema Van Hoecke* verwijst naar de architect. De wintertuin wordt verwarmd door een thermosifon.
15. AKG, Ove, doc. 212, art. 1389: aangeduid als *Yskelder* (sectie A 891^a, 20 m²). De ijskelder bevindt zich achteraan de tuin, nabij de perceelsgrens met de Hogeweg.
16. *De Aankondiger*, 15 maart 1891, p. 1, k. 2; 29 maart 1891, p. 2, k. 1.
17. BRUYLANT-CHRISTOPHE & Cie, *Recueil officiel des marques de fabrique et de commerce*, Bruxelles, 1881, p. 378-379; 1882 p. 536 en 1883, p. 704-705 : op 19 oktober 1881, 7 juni 1882 en 21 februari 1883 deponeert weduwe Mertens persoonlijk het fabrieksmerk op de Aalsterse handelsrechtbank.
18. Jean De Launoit, eveneens op de Groteweg.
19. Weduwe Maurice Bidez & kinderen in de Gentsestraat, François Cobbaert in de Boelarestreet, Louis Byl-Campen in de Verbrandhofstraat en Antoine Hoebeke in de Hunnegemstraat.
20. M. STROOBANT, D. ROBBEN, *Tot de laatste lucifer. Geschiedenis van de lucifersnijverheid in de Denderstreek*, Sint-Niklaas, 2003, p. 17.
21. F. DE CHOU, *Biografisch repertorium van de dienstverleners van Overboelare (1800-2000)*, in *Gerardimontium*, 2009, nr. 225, p. 25: Gustave Vander Naillen (1836-1909), zoon van Jan Baptist en van Angelica Vandereecken, fabrikant in de Kerkhofstraat, liberaal-katholiek gemeenteraadslid in 1867-1878 en in 1896-1903, schepen in 1904-1909 en burgemeester van Overboelare in 1879-1895.
22. Albert Gabriël Adelson Emile Duchâteau (1851-1887), zoon van Valère Alphonse Auguste, nijveraer en burgemeester van Blaton en van Charlotte Thérèse Derbaix, start in 1886 met een beenzwartfabriek te Overboelare, die twee jaar later wordt overgenomen door Pierre Dalimier.
23. Het is mogelijk dat zijn zusters mee verantwoordelijk zijn voor het opsouperen van de bedrijfswinsten, maar het is alleen Guillaume Balthazar die zijn onroerend bezit moet verkopen om zijn schulden af te lossen.
24. S. GODFROID, D. SURDIACOURT, *Lucifersbedrijven te Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1983, p. 75-76.
25. Zijn vier kinderen zijn: 1° Guillaume Albert Victor Marie Mertens (° Ger 4.03.1878) x Ger 28.5.1903 Berthe Marie Ghislaine Van der Beken (° Ger 6.11.1880), fs Edouard x Rosalia Van Cauwenberghe; 2° Marie Mertens (° Ger 12.08.1879); 3° Marguerite Mertens (° Overboelare 1.06.1880) en 4° Balthazar Guillaume Victor Georges Mertens (° Overboelare 27.04.1883) x Berthe Van de Maele.

in die tijd goed in de markt ligt bij eigenaars van grote landhuizen. Hij behaalt in 1888 een gouden medaille op de tentoonstelling van Oostende en wint het jaar daarna met zijn onderneming prijzen op de exposities van Antwerpen en Parijs. Toch krijgt hij onvoldoende bestellingen en zelfs de vele advertenties in de lokale weekbladen brengen geen soelaas. Zijn bedrijfje met 23 werklieden en 1 meester-gast gaat over kop op 6 december 1892.²⁶ Maar dankzij een hypotheekaire lening van 25.000 fr. bij de Geraardsbergse bank *Gustave Spitaels & Cie*, richt hij op naam van zijn vrouw een nieuwe commanditaire vennootschap *Epouse Mertens-Spitaels* op voor de handel in cement en grafmonumenten.²⁷ In 1893 wordt hij de eigenaar van een *draineerbuizenfabriek*, die in 1882 op het *Kruisveldeken* te Overboelare werd gebouwd en in het bezit is van het hospitaal van Goeferdinge²⁸. Wanbeheer en gebrek aan kapitaal en geperfectioneerd materieel zorgen voor een nieuw faillissement op 15 maart 1900. De buizenfabriek te Overboelare wordt in 1904 gesloopt. Toch blijft Mertens geloven in deze nieuwe industrietak en start ditmaal aan de Oudenaardsepoort te Goeferdinge een "*Fabriek van Buizen in Hardgedrukten Béton*" onder de firmaam *G. Mertens, Van der Beken & Cie*. Mertens zelf verhuist naar Edingen van waar hij het bedrijf verder leidt. In het *Gidsboek* uit 1912 staat hij nog steeds genoteerd met specialiteit "*Enrochements de jardins & Grottes*".

De openbare verkoop

Het eerste faillissement heeft niet alleen gevolgen voor de financiële draagkracht van Mertens, maar ook zijn schijnbaar zorgeloos leven op het landgoed loopt ten einde.

Op 7 april 1891 wordt onder grote belangstelling in *Hotel de l'Europe* op het Stationsplein bij Pierre De Vos de eerste zitdag gehouden van de openbare verkoop van onroerend goed van het echtpaar Mertens-Spitaels. Dit gebeurt in aanwezigheid van François Lefevre, notarisklerk te Zarlardingne en gevolmachtigde vertegenwoordiger van de verkopers, en van Auguste Mertens, nijveraars te Overboelare en jongere broer van Guillaume Balthazar. De verkoop

wordt geleid door de jonge notaris François Rens. Het wordt zijn eerste grote openbare verkoop. De veiling wordt opgedeeld in 25 loten: het buitengoed te Overboelare; een renteniers- en een handelshuis in de Lessensestraat te Geraardsbergen; 7 partijen land, 5 partijen bos en 1 partij weiland te Overboelare; 2 partijen land te Goeferdinge; 1 partij weiland te Defthinge; 1 partij land te Nederboelare; 1 partij weiland te Voorde; 1 partij bos te Balegem; 1 partij bos

Paul Van Cleemputte (1913)

26. RAG, HGA Ove, nr. 1447; zijn bedrijf wordt in 1893 overgenomen door Jules Everaert in de Lessensestraat, die zich vooral richt naar brouwerijen, mouterijen en distilleerderijen.

27. RAG, *Notarieel Archief François Rens*, minuut van 12 augustus 1892. Een *draineerbuizenfabriek* te Overboelare wordt als hypotheek ingezet.

28. AKG, Ove, doc. 212, art. 676 en 1619: sectie A 835^d, 3.770 m².

te Haaltert; 1 partij bos te Twee-Akren en 1 partij bos te Vloesberg. Jules Fontaine, kandidaat-notaris te Geraardsbergen, biedt als eerste op het buitengoed een bedrag van 40.000 fr.. Op de tweede zitting op 21 april daagt een nieuwe bieder op met een hoger bedrag: Gérard Vincent, eigenaar te Brussel, zet een bedrag in van 45.000 fr.. De definitieve toewijzing gebeurt pas op de derde zitting, die doorgaat op 5 mei. Paul Van Cleemputte, rentenier te Geraardsbergen, wordt “met drij klopslagen” voor de som van 50.000 fr. de nieuwe eigenaar van het buitengoed te Overboelare.²⁹

Paul Van Cleemputte

Paul (Victor Alexander Napoleon François) Van Cleemputte wordt te Geraardsbergen geboren op 2 mei 1856 als enige zoon van Jean François en van Emilie De Baere. Zijn moeder is de weduwe van de jonggestorven René Spitaels (1809-1849), bankier, journalist, avonturier en politicus, tevens bekend als *Le Diable de Grammont*. De familie Van Cleemputte is sedert de komst van de Fransen in 1794

Marguerite Bernaeyge (circa 1936)

In 1904 geeft drukker-fotograaf Gustave Broeckaert twee postkaarten uit met het vooraanzicht van het “Château d'Overboelare” en van de achtergevel met zicht op het park (Verz. Ph. Haegeman)

actief in de lokale politiek. Zijn vader begint in 1837 een advocatenpraktijk in de Oudenbergstad en van 1860 tot zijn overlijden in 1865 is hij er vrederechter. In 1846 is hij medestichter en bestuurslid van de lokale Liberale Associatie en hij vertegenwoordigt de stad op het eerste Liberale Congres te Brussel. Het jaar daarop wordt hij verkozen tot liberaal kamerlid

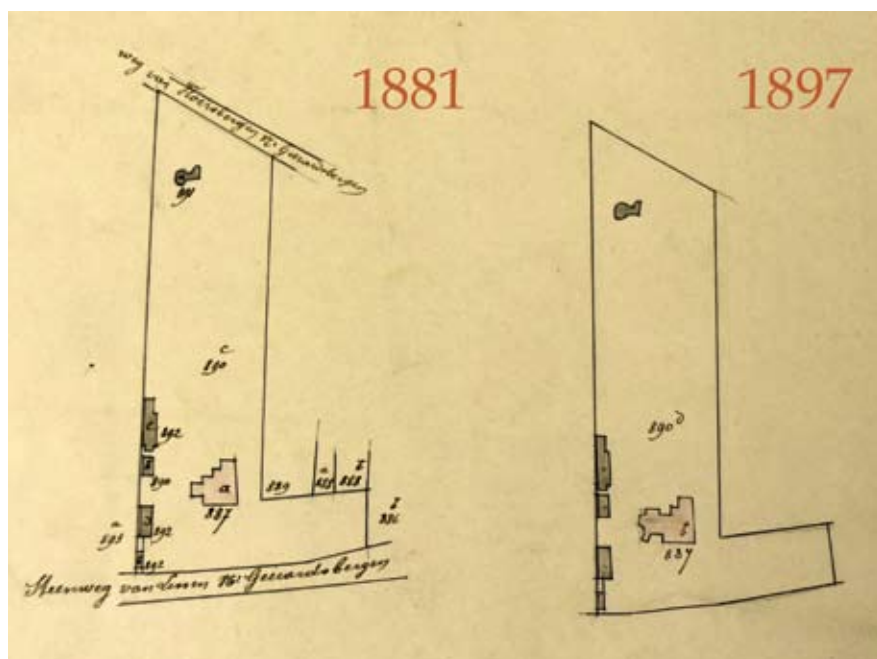
voor het arrondissement Aalst. Na zijn politieke nederlaag tijdens de parlementsverkiezingen in 1852, boekt hij succes in de lokale politiek: hij is raadslid in 1855-1860 en in 1864-1865. Paul Van Cleemputte volgt zijn vader in het voetspoor van zijn politieke bedrijvigheid. Amper 16 jaar oud is hij in 1872 medestichter van de Liberale Kring op de Markt en vanaf 1886

29. RAG, Notarieel Archief François Rens, minuten van 7 en 21 april, 5 mei 1891 en een volmacht van 7 februari 1891.

30. Vzw Liberaal Gebouw, *In de schaduw van de Kring 1872-1997*, Geraardsbergen, 1998, p. 64, 68.

Auguste De Frène uit Nederbrakel brengt in 1906 deze kaart uit met vooraanzicht van het kasteel, dat zonder nadere omschrijving blijkbaar herkenbaar is voor "Overboulare" (Verz. Ph. Haegeman)

Mutatieschetsen van de twee bouwfases in 1881 en in 1897. Deze data stemmen niet overeen met het bouwjaar. De opmetingen kunnen één tot een paar jaren na de voltooiing van de bouwwerken gebeuren. (Archief Kadaster Gent)

voorzitter van deze associatie. In 1879 wordt hij schatbewaarder van de lokale afdeling van het bestuur van het *Willemsfonds*, van 1889 tot 1892 is hij voorzitter van de fanfare *Orpheus*³⁰. Op 27 maart 1937 wordt hem het erevoorzitterschap aangeboden van de *Kantonnale Liberale Vereeniging Geeraardsbergen*³¹. Tijdens de provinciale verkiezingen in 1881 en de algemene verkiezingen in 1908 en in 1912 raakt hij niet verkozen. Zijn politiek succes beleeft hij in Overboelare, waar hij vanaf 1891 resideert. Hij is er liberaal burgemeester van 18 januari 1904 tot 2 september 1921 en na jarenlange afwezigheid tijdens het interbellum, verwerft hij opnieuw de burgemeesterssjerp op 1 januari 1939. Van maart 1941 tot 2 september 1944 wordt hij bij besluit van de secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken vervangen door Edmond Van Damme, maar keert nadien terug naar het gemeentehuis. Op 31 december 1946, op 90-jarige leeftijd, neemt hij afscheid van de politiek.³² Door zijn huwelijk met Marguerite Louise Henriette Marie Bernaeyge (1866-1945) in 1888 raakt Van Cleemputte verbonden met deze politieke familie uit Nederbrakel en via de politieke familie Rombaut uit dezelfde gemeente opnieuw met de politieke bankiersdynastie Spitaels uit Geraardsbergen³³. Het huwelijk van zijn oudere zuster Anna Van Cleemputte (1859-1939) in 1882 met Joseph de la Kethulle de Ryhove (1857-1905), lid van een oud Gents adellijk geslacht, laat hem toe zich te bewegen in de hogere kringen.

Een 'kasteel'...

Op 19 maart 1889 krijgt het echtpaar te Geraardsbergen een zoontje Maurice³⁴, later gevolgd door de geboorte van hun dochter Susanne

31. *De Liberaal*, 4 april 1937, p. 4, k. 1.

32. J. DE RO, *Analyse van een belangrijke financiële en politieke familieclan: de Spitaels van Geraardsbergen. Machtsverwerving en -verlies*, proefschrift, U.G., Gent, 1976-1977, p. 222-224 en bijlage, p. 98-99; F. DE CHOU, *Biografisch repertorium...*, p. 26.

33. Voor een uitgebreide genealogische staat met aanduiding van de politieke functies, zie: J. DE RO, *Analyse van...*, bijlage, p. 95, 98-99.

34. Getuigen bij de geboorteakte zijn Louis Byl-Campen, lucifersfabrikant en Jules Van Landuyt, grondeigenaar.

Deze ongedateerde kaart met de afbeelding van het kasteel wordt jarenlang door de familie als visitekaartje gebruikt (Verz. J. De Ro)

(Marie Josèphe Marguerite) op 24 april 1891. Kort daarna, na de verwerving van het buitengoed te Overboelare, verhuist het jonge gezin naar de nieuwe woning. Drie jaar later, op 27 november 1894, volgt een tweede dochtertje Germaine (Emilie Anna Victorine). Zijn kroost is dus uitgebreid en Van Cleemputte koestert bouwplannen rond zijn buitengoed. In 1896 weet hij ze te realiseren door de bouw van een nieuwe vleugel op de plaats waar voordien het portiershuis heeft gestaan. Deze uitbreiding met 150 m² is, met oog voor elk detail, uitgevoerd in dezelfde bouwstijl, zodat we vermoeden dat opnieuw een ontwerp is van de Gentse architect Emile Van Hoecke-Peeters. De hele gevelopbouw, alle gevelornamenten, de ramen tot de daken met de *œils-de-bœuf* toe zijn zodanig authentiek aan het woonhuis uit 1879, dat de twee bouwfases nauwelijks te onderscheiden zijn. De nieuwe vleugel

telt eveneens twee bouwlagen en slechts twee traveeën met op de begane grond een tweede kleinere toegang. De vierkante traptoren, die schuin aanleunt tegen het bijgebouw, moet er voor zorgen dat het landhuis de allures van een 'kasteel' krijgt en tegelijk de status van haar bewoner onderstreept. Hij volgt de gevelritmiek van de vroegere woning maar telt drie bouwlagen onder een leien naaldspits, bekroond met sierlijke vorstkam. Langs elke muurzijde van de toren vinden we boven de tweede venster de initialen van de nieuwe eigenaar in stucwerk: VC.³⁵

Bewaard beeldmateriaal biedt ons een kijk op de opbouw van de achterbouw, die soberder is opgevat. Hij bestaat uit zeven traveeën met twee kleine uitspringende bijgebouwtjes onder een plat dak. Boven het kleinste bijgebouw zit in de gevel een groot steekboogven-

Zicht op het kasteel van burgemeester Paul Van Cleemputte. Op deze kaart, met postdatum 1919 en vermoedelijk uitgegeven door het Huis Desmedt Camille Bury, zien we de Groteweg, langs de overzijde nog met bomen beplant en onbebouwd. (Verz. Ph. Haegeman)

35. AKG, Ove, doc. 212, art. 1084.

Poseren voor het hekken van het kasteel is voor deze meisjes de ideale locatie voor een kiekje (ongedateerd) (Foto familie Lapage-Cosyns)

Ook voor de familie Carion is de besneeuwde tuin met het kasteel op de achtergrond een foto waard (ongedateerd) (Foto familie Carion)

ster. Het afgeknot mansardedak telt 7 grote dakvensters, wat er op wijst dat ook de zolderverdieping bewoonbaar is.

Het is niet te verwonderen dat drukker-fotograaf Gustave Broecaert (1863-1926), bekend als eerste uitgever van postkaarten in Geraardsbergen, in 1904 brood ziet om van het buitengoed, dat hij omschrijft als *Le Château d'Overboelare*, twee kaarten te maken. Het ene beeld is genomen in de tuin met op de achtergrond het landhuis. Centraal zien we drie meisjes in een karretje dat door een ezel wordt getrokken. Een jongen houdt de teugels in de hand. Alle kinderen zijn keurig gekleed zodat het hoogstwaarschijnlijk de kinderen van de eigenaar zijn die hier

poseren. Tegelijk maakt hij ook een postkaart met zicht op de voorgevel. Twee jaar later brengt Auguste De Frène uit Nederbrakel eveneens een postkaart uit met quasi hetzelfde gezicht op het kasteel langs de straatkant. De volgende decennia is het kasteel voor sommige omwonenden de uitgelezen plaats om te poseren voor een foto.³⁶

In tegenstelling tot de zogenaamde kastelen *De Clippele*³⁷ en *Van Santen*³⁸ te Overboelare, wordt het buitengoed van Van Cleemputte door de Duitse bezetter niet opgeëist voor de inkwartiering van militairen. Het luchtbombardement van 30 oktober 1918 heeft naast dodelijke slachtoffers zowel in Geraardsbergen als in Overboelare

Het 'Kasteel Van Cleemputte' wordt in fasen afgebroken. Bouwmaterialen, waaronder het houten dakgebinte, worden gerecupereerd en verkocht. Op het bord in de verwilderde tuin lezen we: "WEL-DRA HIER! Uitzonderlijke gelegenheid. Alle schoonste bouwgronden TE KOPEN" met vermelding van: "Sté Imm. Bernheim of notaris Rens". Deze foto is genomen door dorpsfotograaf Omer De Nayer. (1957) (Verz. J. Borremans)

36. Vermoedelijk zijn nog in oude fotoalbums bij sommige families in het Geraardsbergse beelden te vinden van personen met op de achtergrond het kasteel of directe omgeving. Wie meent in het bezit te zijn van dergelijke beelden, kan steeds contact opnemen met de auteur van dit artikel.
37. Ook gekend als *Schloss De Klippel*, *Kasteel De Clippele-De Naeyer* of nog vroeger *Kasteel Bruyneel*, gelegen aan de Voskensstraat te Overboelare en dat tijdens W.O. I de 'Tunnelwach', een Duitse bewakingspost voor de spoorwegtunnel, herbergt.
38. RAG, HGA Ove, nr. 1059: de locatie is niet gekend, maar vermoedelijk gaat het om de 18de-eeuwse herenwoning van de familie Van Santen, gelegen op de gemeentegrens tussen Overboelare en Geraardsbergen.

Grondplan van de "ontworpen straat" tussen de Groteweg en de Hogewegstraat met aanduiding van de 42 bouwkavels en 10 garageboxen, in opdracht van 'S.A. Bernheim' te Brussel op 12 maart 1958. Op de bouwkavels nrs. 3 en 4 stond voordien het 'Kasteel Van Cleemputte'.

voor materiële schade gezorgd. De enige schade die het kasteel oploopt is glasschade.³⁹

Tijdens W.O. II zijn de intussen bejaarde kasteelbewoners dagelijks getuige van de harde militaire oefeningen van Duitse soldaten op een nagenoeg braakliggend veld op een boogscheut van het park⁴⁰.

De getuigenis van erenotar Jean-Louis Rens

Voor de historicus is een directe informant een ware zegen bij het onderzoek. Erenotar Jean Louis Rens heeft er vooral tijdens de oorlogsjaren lange dagen gesleten, samen met Pierre Van Cleemputte⁴¹, kleinzoon van Paul en zijn vriend

Paul Mersch⁴². Hij herinnert zich nog heel goed de indeling van het kasteel. We laten hem hier aan het woord:

"Het eigendom was een herenhuis en niet een kasteel. Wegens de hoogte van het huis, het torentje waarin zich een trap voor het personeel bevond en de belangrijke opperolakte van de tuin, werd die woning, bewoond door de burgemeester, in Overboelare "kasteel" genoemd. Ik heb daar samen met Pierre, maar ook met mijn goede vriend Paul Mersch lange dagen doorgebracht, vooral tijdens de jaren 1940-1945 en na de oorlog. In de tuin speelden wij voetbal en reden wij daar om het snelst met de fiets. De tuin bevatte geen vijver, alleen een heuveltje met in de ondergrond een koellokaal⁴³. De tuin paalde aan de Groteweg en

achteraan de Hogewegstraat. De tuin was versierd met talrijke hoge bomen, alleen het achterste gedeelte, achter het heuveltje, palend aan de Hogewegstraat, was ingericht als groenten- en fruittuin.

De woning zelf bevatte twee trappenzalen, de ene voor het personeel en de andere voor de bazen en hun familieleden. Het gelijkvloers bestond in een grote eetplaats, een bureau, een luxesalon, een kleine living- zitplaats voor Mr. en Mevr. Paul Van Cleemputte, een grotere living (fumoir) met terras uitgevend op de achtergelegen tuin, een grote keuken en een achterkeuken. De eerste verdieping bestond uit een zestal slaapkamers en de tweede verdieping bestond uit kamers voor dienstmeiden en knecht. Achter de woning bestond een gebouw

39. RAG, HGA Ove, nr. 1064: Van Cleemputte maakt melding van "Schade veroorzaakt aan het kasteel door bommenafwerping van 30.10.1918: 1,86 m² spiegelruiten aan 30 fr. den m² of 55,80 fr. en 3,17 m² vensterglas aan 10 fr. den m² of 31,70 fr."

40. M. VAN TRIMPONT, *Losse terugblikken op Geraardsbergen tijdens de ongeluksjaren 1940-1945. Een bijdrage tot de geschiedenis van Geraardsbergen in de 2de wereldoorlog*, in *Gerardimontium*, extra editie: 3 september 2004, p. 13.

41. Pierre (Paul Albert Marie) Van Cleemputte (Overboelare 6 oktober 1925-Ophasselt 1 juni 2016).

42. Paul Mersch, zoon van Marcel en van Germaine Van Cleemputte, overleden te Evere op 4 januari 2016.

Een witte marmeren schouw uit het kasteel wordt hergebruikt in de woning van de familie De Nayer-Molderez op de Groteweg te Overboelare (Verz. J. Borremans)

Een van de twee leeuwenbeelden die decennialang de toegang tot het kasteel bewaakten, zijn nu terug te vinden voor de parking van het rusthuis 'Denderoord' (Foto J. De Ro)

waarin koets en paard destijds (later de personenwagen) plaats namen, een lokaal voor het gerief van de hovenier en daarnaast een omheining voor kippen. De laatste permanente bewoners waren het echtpaar Van Cleemputte-Bernaeyge. “

Na een bezoek aan Pierre Van Cleemputte in november 2015 kan erenotar Rens bij zijn beschrijving nog een aantal details toevoegen:

“Met de grote toegangspoort betrad men de inkomhall. De twee vensters rechts gaven licht en zicht aan de eetplaats, gevolgd door een salon en daarop, in de richting van de achtertuin, de grote serre, die men “wintertuin” noemde (jardin d’hiver). In het verlengde van de inkomhall bevond zich de trap naar de verdiepingen bestemd voor de eigenaars en een lokaal met zicht op de tuin, lokaal dienend als vestiaire en linnenkamer. De twee vensters links gaven licht en zicht aan een salon, waar ik dikwijls de echtgenote van Mr. Paul Van Cleemputte heb ontmoet (samen met mijn moeder). Na dit damessalon bevond zich een gang lopend in de richting van de

keuken en achter die gang de fumoir (waar ik dikwijls bridge of schaakspel heb gespeeld)... salon waar de heren mochten roken en in het verlengde van de fumoir een zeer ruim terras dat toegang gaf tot de tuin (terras voor de zomer- vieruurtjes).

Het deel dat nadien werd gebouwd had een kleine toegangsdeur, gevolgd door een gangetje, links in de toren een bureau voor Mr. Van Cleemputte (hij is lang burgemeester van Overboelare geweest en kon daar misschien de gemeentesecretaris ontvangen), verder in de richting van de tuin een ruime keuken en de trap naar de verdiepingen voor het personeel. De eerste verdieping bevatte vier slaapkamers en een badkamer in het oud gedeelte en twee slaapkamers in het nieuw gedeelte met torentje. Hoger was de zolder met slaapkamers voor de dienstmeiden. Het gebouwtje in de tuin bestond uit een paardenstal voor twee paarden (ik heb daar steeds een personenwagen gezien na 1945), een lokaal voor de koets (nadien ingericht als werkplaats) en een klein lokaal voor kruiwagen en tuingerief. Op dat geheel een zolder met voorraad hooi.”⁴⁴

Van 't Oud Park Van Cleemputte tot de Kasteelstraat

Marguerite Bernaeyge overlijdt op het buitengoed te Overboelare op 14 mei 1945. Paul Van Cleemputte blijft alleen achter in de grote woning. Wanneer ook hij er op 20 november 1952 overlijdt, is hij 96 jaar oud. De hele erfenis gaat naar zijn beide dochters Suzanne en Germaine en naar zijn kleinzoon Pierre⁴⁵. Zijn enige zoon Maurice Van Cleemputte, verzekeringsagent en gehuwd met Louise Callemien⁴⁶, woont vanaf medio jaren 1920 naast het buitengoed in villa Les Sorbiers, maar komt vroegtijdig te overlijden op 22 april 1938. Suzanne en Germaine Van Cleemputte zijn door hun huwelijk, met respectievelijk Fernand de Rode en Marcel Mersch⁴⁷, naar Elsene verhuisd en tonen niet meteen belangstelling voor het landhuis. Maar ze zijn ook niet gehaast om het goed te verkopen en regelmatig spenderen beide zusters hun vakantiedagen op het buitengoed. Het gebouw is intussen meer dan

43. De ijskelder.

44. E-mails van Jean Louis Rens, 13, 20 en 23 november 2015, 14 januari 2016, waarvoor dank.

45. Pierre Van Cleemputte wordt op 6 oktober 1925 in het kasteel geboren, want de villa van zijn ouders is nog in aanbouw. Hij huwt op 13 mei 1950 met Mariette Louise Jeanne Clémence Bedoret (° Donstienne, 28 augustus 1929). Het echtpaar verhuist kort daarna naar villa “Les Sorbiers”, die vanaf het overlijden van zijn vader in 1938 was verhuurd.

46. Louise Calmien, geboren in Brussel op 26 april 1903 en overleden in Brugge op 20 mei 1933.

47. Marcel Joseph Louis Mersch, luitenant-kolonel bij het Belgische leger.

zeventig jaar oud en vraagt grote onderhoudskosten. De erfgenamen besluiten uiteindelijk het buitengoed te verkopen. Op 8 maart 1957 tekenen zij voor notaris Robert Rens te Geraardsbergen de verkoopakte. Gebouwen en gronden met een gezamenlijke grondoppervlakte van 1 ha 62 a 72 ca⁴⁸ komen in handen van de *Société Immobilière Bernheim-Outremer*⁴⁹, die haar zetel in Brussel heeft en vertegenwoordigd wordt door Georges Ducene, kandidaat-notaris eveneens te Brussel.

Met de aankoop heeft de NV een duidelijk doel voor ogen: afbraak van het kasteel en zijn bijgebouwen en opdelen van hele terrein in bouwkavels. Het socialistisch bestuur van burgemeester Ernest Simoens is meteen gewonnen voor het idee, want *“de nieuwe straat verwezenlijkt de verbinding tussen de Staatsbaan Geraardsbergen-Lessen en buurtweg nr. 1 (Hogewegstraat), waardoor het verkeer vergemakkelijkt wordt tussen beide straten, en tevens bouwgronden ter beschikking komen voor gebeurlijke kopers”*. De NV voert op eigen kosten alle werken uit: aanleg van de straat in duurzame verharding en van het ondergronds waterleidings- en elektriciteitsnet.⁵⁰ Architect Ph. Vander Putten krijgt van de gemeente de opdracht een *bijzonder plan van aanleg* met stedenbouwkundige voorschriften en rooilijn op te stellen van *‘t Oud Park Van Cleemputte*. Het hele dossier wordt definitief goedgekeurd op 21 december 1959⁵¹. De S.A. *Enterprises Paul*

De Kasteelstraat (26 februari 2016) (Foto J. De Ro)

Bivort uit Waterloo start op maandag 18 maart 1957 met de afbraak van het Kasteel Cleemputte, zoals genoemd door de bewindslieden. Alvorens een straat wordt getrokken tussen de Groteweg en de Hogewegstraat, staat de firma medio juni tevens in voor de ontworteling van de bomen in het kasteelpark. Hierbij wordt *“10 kilo zwart poeder gebruikt met 20 meters wiek”*.⁵² De eerste bouwvergunning wordt afgeleverd op 25 april 1962 aan Cesar Godiatiaboïs-Lippens uit de Verbondenestraat te Overboelare. Het besluit van de gemeenteraad van 23 juni 1963 om de nieuwe straat de *Paul Van Cleemputtestraat* te noemen, druist in tegen de onderrichting van het ministerie van Binnenlandse Zaken en van het Openbaar Ambt, die stelt dat

een straatnaam niet kan verwijzen naar een persoon die nog geen vijftig jaar overleden is⁵³. Uiteindelijk wordt het de *Kasteelstraat*, een naam die voor het eerst opduikt in een bouwvergunning van 21 februari 1964. Volgens het verkavelingsdossier zijn 42 huizen gepland, in 1964 zijn er 6 bewoond⁵⁴. Heel wat bouwelementen uit het kasteel komen terecht in particuliere woningen in de omgeving. Zo vinden we een fraaie schouw uit witte marmer in het woonhuis van dorpsfotograaf Omer De Nayer (1901-1982) langs de Groteweg 151. Hij legt ook het beeld vast van het deels gesloopte landhuis. Volgens taalkundige A. Schrever zou zich ook *“in het interieur van een woning in het stadscentrum een fijn gesculpteerde marmeren zwarte*

48. Notariaat Laurent Rens, Geraardsbergen, *notariële akte van Robert Rens van 8 maart 1957*: het betreft de percelen sectie A nrs. 887^b, 888^a, 889, 890^g, 891^a, 892^c, 892^d en 892^e. Het buitengoed is in grondoppervlakte met circa 35 are toegenomen in vergelijking met 1891, toen Guillaume Balthazar Mertens er afstand van deed.

49. André Bernheim, eigenaar te Parijs, is de enige aandeelhouder.

50. SAGer, *Verslagen van de gemeenteraad van Overboelare 10.01.1947-27.03.1959*, zitting van 27 juni 1957. Tegelijk wordt door de *Société Immobilière Les Cygnes* uit Sint-Job-in't-Goor een ontwerp ingediend voor de aanleg van een nieuwe straat op de vroegere eigendom *“Fontaine”*, zodat een verbinding tot stand komt tussen de Hogewegstraat en de Meerslosstraat. Ook hier komen bouwgronden beschikbaar.

51. SAGer, *Verslagen van de gemeenteraad van Overboelare 06.04.1959-09.11.1962*, zitting van 21 december 1959.

52. SAGer, HGA Ove, nr. 1344.

53. SAGer, *Verslagen van de gemeenteraad van Overboelare 28.12.1962-04.12.1970*, zitting van 10 september 1963.

54. G. DE BECK, *Overboelare krijgt stilaan industrieel karakter. Eertijds het administratief centrum van een welvarende baronie*, in *Het Volk*, 15-16 februari 1964. Een uitgebreid dossier over het hele verkavelingsproject is te vinden in SAGer, HGA Ove, nrs. 1344-1350.

Het 'Kasteel Van Cleemputte' herleeft in deze tekening van Nadine Paduart (april 2016)

schoorsteen met het jaartal 1879 bevinden, afkomstig uit het kasteel"⁵⁵. De twee leeuwenbeelden voor de toegangsdeur van het kasteel verhuizen naar het terrein rond het voormalige sanatorium (sedert 1982 rustoord *Denderoord*) op de Hoge Buizemont. De vervallen stalvleugel blijft nog jarenlang overeind en is het uitgelezen speelterrein voor ravottende buurtkinderen.

Slotbeschouwing

Overboelare is vanaf de tweede helft van de 19de eeuw een aantrekkingspool voor nijveraars met ondernemerszin. Hun commercieel succes wordt vertaald in de bouw van riante landhuizen omgeven door een park. Het domein van

het Kasteel Van Cleemputte betekent decennialang een oase van rust langs de Groteweg, die doorheen de jaren drukker wordt. Het neoclassicistische gebouw geldt als een typisch voorbeeld van de wooncultuur van de laat-19de eeuwse bourgeoisie. Met de afbraak verdwijnt ook een bezienswaardigheid, waarmee elke gemeente vandaag graag uitpakt⁵⁶. De aanleg van de Kasteelstraat door het park betekent het begin van een succesvolle verkavelingsstrategie met continue aangroeiende woonwijken tot gevolg. Hierdoor vervagen de grenzen van de dorpskernen en verliezen ze hun eigen karakter.

Jacques DE RO
jacques.de.ro@telenet.be

Een oproep!

Beeldmateriaal van het *Kasteel Van Cleemputte* is eerder zeldzaam en is vermoedelijk nog enkel te vinden in oude familiealbums, dan vaak als fraaie achtergrond voor een foto. Daarom een oproep aan ieder die nog in het bezit is van voornoemde foto's met de vraag deze ter beschikking te stellen. We fotograferen of scannen deze in en wellicht zijn zij bruikbaar voor een latere publicatie over kastelen en landhuizen in de Geraardsbergse regio.

55. A. SCHREVER, *De Geuzenhoek, een naam van vóór het interbellum*, in *Het Spuwerken*, 6 oktober 2003.

56. Kasteeltjes en grote landhuizen met park, al dan niet in privébezit, worden vaak opgenomen als bezienswaardigheid binnen de toeristische infrastructuur.